

PRAWO RZYMSKIE
w pracach Marcelego Chlamtacza

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3849

Grzegorz Nancka

PRAWO RZYMSKIE
w pracach Marcelego Chlamtacza

Redaktor serii: Prawo
Andrzej Matan

Recenzent
Marzena Dyjakowska

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	9
Problem badawczy	9
Stan badań	11
Źródła	13
I. BIOGRAFIA	17
1. Droga Marcelego Chlamtacza do profesury	19
2. Marcelego Chlamtacza jako profesor i samorządowiec	33
3. Działalność dydaktyczna Marcelego Chlamtacza	53
3.1. Zajęcia na Uniwersytecie Lwowskim	53
3.2. Skrypty sporządzone na podstawie wykładów Marcelego Chlamtacza	60
3.2.1. Historia prawa rzymskiego	61
3.2.2. Instytucje prawa rzymskiego	64
3.2.3. Prawo rzeczowe	68
3.2.4. Nauka o zobowiązaniach. Część ogólna	72
4. Podsumowanie	76
II. PRACE Z ZAKRESU PRAWA RZECZOWEGO	79
1. Natura prawna aktu przenoszenia własności przez tradycję w prawie rzymskim	81
1.1. Recenzja Hugo Krügera	91
1.2. Recenzja Leonarda Piętaka	96
1.3. Recenzja Leona Pinińskiego	98
2. Nabycie pożytków przez posiadacza w dobrej wierze w klasycznym prawie rzymskim z uwzględnieniem prawa austriackiego i niemieckiego	102
2.1. Recenzja Stanisława Wróblewskiego	113
2.2. Recenzja Fryderyka Zolla	116
3. Nabycie pożytków przez posiadacza w dobrej wierze w prawie austriackim	119
4. Rozszerzenie prawa zastawu na pożytki rzeczy w prawie rzymskim i cywilnym prawie niemieckim	121
4.1. Recenzja Adolfa Bergera	132
5. Podział pożytków przy zmianie osób do ich poboru uprawnionych	134
6. Pozostałe prace	137
7. Podsumowanie	138

III. PRACE Z ZAKRESU PRAWA ZOBOWIĄZAŃ	141
1. Kara konwencjonalna w stosunku do <i>interesse</i> z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy	143
2. Zagadnienie posiłkowej poręki w prawie rzymskim i prawach nowożytnych	150
2.1. Recenzja Zygmunta Lisowskiego	161
2.2. Recenzja Romana Longchamps de Bérier	162
3. Problem posiłkowości (subsidiarności) poręczenia w polskim Kodeksie zobowiązań	164
4. Poręczenie – hasło w <i>Encyklopedii podręcznej prawa prywatnego</i>	167
5. <i>Sposoby wynagrodzenia szkody w polskim Kodeksie zobowiązań i w prawodawstwach nowożytnych</i>	169
5.1. Recenzje Alfreda Ohanowicza i Bronisława Walaszka	177
6. Kontrakty realne w prawie rzymskim, teorii cywilistycznej i projekcie polskiego Kodeksu cywilnego	178
6.1. Recenzja Franciszka Bossowskiego	189
7. Zobowiązania naturalne – hasło w <i>Encyklopedii podręcznej prawa prywatnego</i>	192
8. Nowacja – hasło w <i>Encyklopedii podręcznej prawa prywatnego</i>	195
9. Przrzeczenie publiczne – hasło w <i>Encyklopedii podręcznej prawa prywatnego</i>	198
10. „Nowy Kodeks Zobowiązań”	200
10.1. Wykonanie zobowiązań wzajemnych w polskim Kodeksie zobowiązań	200
10.2. Prawo zatrzymania w polskim projekcie prawa rzeczowego w stosunku do postanowień Kodeksu zobowiązań (art. 218–219 K.z.).	201
11. Podsumowanie	203
IV. PRACE KRYTYCZNE	205
1. Prace z zakresu historii prawa rzymskiego	207
1.1. Teodor Dydyński – <i>Historia źródeł prawa rzymskiego</i>	207
1.2. Teodor Dydyński – <i>Cesarz Hadryan. Studium historyczno-prawne</i>	209
1.3. Fryderyk Zoll (starszy) – <i>Historia prawodawstwa rzymskiego</i>	211
2. Prace z zakresu procesu i prawa osobowego	214
2.1. Ignacy Koschembahr-Łyskowski – <i>Die Theorie der Exceptionen nach klassischem römischem Recht</i>	214
2.2. Ivo Pfaff – <i>Ein Beitrag zur Lehre vom favor libertatis</i>	218
3. Prace z zakresu prawa rzeczowego	220
3.1. Stanisław Wróblewski – <i>Posiadanie na tle prawa rzymskiego</i>	220
3.2. Leon Piniński – <i>Pojęcie i granice prawa własności według prawa rzymskiego</i>	223
3.3. Waclaw Osuchowski – <i>Media sententia. Studium nad zagadnieniem specyfikacji w klasycznym prawie rzymskim</i>	227
4. Prace z zakresu prawa zobowiązań	231
4.1. Waclaw Osuchowski – <i>O nieoznaczonych prawnie stosunkach kontraktowych w klasycznym prawie rzymskim</i>	231
5. Prace z zakresu prawa spadkowego	236
5.1. Stanisław Szachowski – <i>Dziedziczenie przeciw-testamentowe w prawie rzymskim</i>	236

---

6. Varia	239
6.1. Michał Bobrzyński – <i>Prawo propinacyi w dawnej Polsce</i>	239
6.2. Carl Georg Bruns – <i>Fontes iuris Romani antiqui</i>	241
7. Podsumowanie	242
ZAKOŃCZENIE	243
WYKAZ PRAC MARCELEGO CHLAMTACZA	253
ŹRÓDŁA	259
LITERATURA	265
WYKAZ SKRÓTÓW	273
Summary	275
Zusammenfassung	276
Sommario	277

WPROWADZENIE

Problem badawczy

Na przełomie XIX i XX wieku na ziemiach polskich funkcjonowało kilka uniwersytetów. Były to: Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Wileński oraz – powstałe już po I wojnie światowej – Uniwersytet Lubelski (od 1928 roku Katolicki Uniwersytet Lubelski) i Uniwersytet Poznański. Jednym ze znaczących ośrodków był także C.K. Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I, działający od 1918 roku jako Uniwersytet Jana Kazimierza. Funkcjonowały w nim dwie, a okresowo nawet trzy katedry zajmujące się problematyką prawa rzymskiego¹. Pracujący tam uczeni byli postaciami interesującymi zarówno z punktu widzenia ich naukowych osiągnięć, jak i barwnych życiorysów. Badaczom, takim jak Leon Piniński, Ignacy Koschembahr-Łyskowski czy Waclaw Osuchowski poświęcono w literaturze dość sporo uwagi².

---

¹ A. Redzik wskazuje, iż w roku akademickim 1900/1901 funkcjonowały trzy katedry: Katedra Prawa Rzymskiego I i Prawa Cywilnego Francuskiego, Katedra Prawa Rzymskiego II, Katedra Prawa Rzymskiego III. Ich kierownikami byli kolejno: Stanisław Szachowski (I Katedra), Marcei Chlantacz (II Katedra) oraz Ignacy Koschembahr-Łyskowski (III Katedra). Zob. *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*. Red. A. REDZIK. Kraków 2015, s. 415–416.

² Zob. np. B. CZECH-JEZIERSKA: *Profesor Leon Piniński – wybitny lwowski uczyony przełomu XIX i XX wieku*. W: *Ius et Historia. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Markiewiczowi*. Red. T. GUZ, W. BEDNARUK, M.R. PAŁUBSKA. Lublin 2011, s. 169–192; G. JĘDREK: *Waclaw Osuchowski – Profesor prawa rzymskiego KUL. „Przegląd Uniwersytecki KUL”* 2000, nr 2, s. 13–16; M. JOŃCA: *Leon Piniński – historyk sztuki stworzony przez podróże*. W: *Aksjologia podróży*. Red. Z. KRAWCZYK, E. LEWANDOWSKA-TARASIUK, J.W. SIENKIEWICZ. Warszawa 2012, s. 176–198; R. WIADERNA-KUŚNIERZ: *Leon Piniński – profesor prawa rzymskiego na Uniwer-*

Wyjątkiem wśród lwowskich profesorów prawa rzymskiego jest Marcelego Chlamtacz, któremu poświęcono zaledwie dwa krótkie artykuły. Zastanawiające jest, dlaczego wykładający przez trzydzieści pięć lat prawo rzymskie uczony pozostaje do dnia dzisiejszego w cieniu swoich kolegów.

Celem pracy będzie próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy Marcelego Chlamtacza można uznać za uczonego, którego wkład w rozwój romanistyki prawniczej był znaczący, a jeśli tak, to dlaczego jest on zapamiętany słabiej niż inni współcześni mu polscy romanisci.

W pracy zostanie zaprezentowana nie tylko sylwetka M. Chlamtacza, ale przede wszystkim jego naukowe osiągnięcia. Przedstawione zostaną na tle czasów, w których przyszło mu tworzyć. Podjęta będzie również próba ustalenia, czy traktował on badania nad prawem rzymskim jako oderwaną od czasów mu współczesnych dogmatyczną analizę określonej instytucji prawnej, czy też pojmował je jako pewnego rodzaju środek do zrozumienia i kształtowania prawa mu współczesnego. Przeanalizowane zostaną również jego relacje ze światem prawniczej romanistyki.

W pierwszej kolejności zostanie krótko zaprezentowana jego biografia, uwzględniająca także działalność samorządową. Następnie przedstawiony zostanie program jego wykładów oraz treści na nich poruszane. Po tym przybliżone zostaną efekty naukowej działalności M. Chlamtacza. Znajdzie się tam szczegółowa analiza prac dotyczących prawa rzeczowego, prawa zobowiązań oraz recenzji i artykułów recenzyjnych autorstwa lwowskiego uczonego, które zostaną zaprezentowane w rozdziale dotyczącym jego prac krytycznych.

Celem publikacji jest wypełnienie luki w obecnym stanie wiedzy na temat romanistycznej działalności M. Chlamtacza. Przeprowadzona w ramach pracy analiza w założeniu ma także przybliżyć specyfikę życia naukowego w czasach życia M. Chlamtacza. Ma również ukazać tło historyczne związane z funkcjonowaniem miasta Lwowa, którego M. Chlamtacz był oddanym obywatelem.

---

sytecie Lwowskim. W: *Historia, mentalność, tożsamość*. Red. J. PISULIŃSKA, P. SIERŻĘGA, L. ZASZKILNIAK. Rzeszów 2008, s. 471–479; R. WIADERNA-KUŚNIERZ: *Droga Wacława Osuchowskiego do profesury – w 100-lecie urodzin (1906–1988)*. SIL 2006, nr 8, s. 167–176; W. WOŁODKIEWICZ: *Ignacy Koschembahr-Łyskowski (1864–1945)*. W: IDEM: *Czy prawo rzymskie przestało istnieć?* Kraków 2003, s. 412–423; J. KOREDZUK: *Przyczynki do sprawy habilitacji Ignacego Koschembahr-Łyskowskiego we Wrocławiu*. AUW 2004, nr 2616. Prawo 288: *Studia historycznoprawne. Tom dedykowany Profesorowi Doktorowi Alfredowi Koniecznemu*, s. 191–207; A. GREBIENIOW: *Ignacy Koschembahr-Łyskowski – profesor Uniwersytetu Fryburskiego (1895–1900)*. KPP 2015, R. 24, z. 2, s. 249–284. Por. też prace poświęcone innym lwowskim uczonym: A. REDZIK: *Stanisław Starzyński (1853–1935) a rozwój polskiej nauki prawa konstytucyjnego*. Warszawa-Kraków 2012; IDEM: *Roman Longchamps de Bérier 1883–1941*. Kraków 2006.

To wszystko ma doprowadzić do zrekonstruowania naukowej sylwetki M. Chłamtacza, co pozwoli w rezultacie odpowiedzieć na postawione na wstępie pracy pytanie.

Stan badań

Nie istnieje monografia, która dotyczyłaby naukowej działalności M. Chłamtacza w dziedzinie prawa rzymskiego. Rozproszone uwagi na temat jego życiorysu znaleźć można w pracach poświęconych dziejom Uniwersytetu we Lwowie. Fundamentalnymi pracami są dwie monografie Adama Redzika: *Prawo prywatne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*³ oraz *Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946*⁴, jak również praca pod jego redakcją *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*⁵. Autor wspomina w nich o M. Chłamtaczu, nie czyniąc szerszych uwag dotyczących jego naukowego dorobku. Postać uczonego w kontekście nauki i nauczania prawa rzymskiego przywołuje również Bożena Czech-Jeziarska, która analizowała to zagadnienie w odniesieniu do okresu międzywojennego⁶. Nie można pominąć również pracy Renaty Wiaderna-Kuśnierz *Prawo rzymskie na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w okresie międzywojennym (1918–1939)*⁷. Oprócz przedstawienia dziejów nauczania prawa rzymskiego zaprezentowała w niej biogramy lwowskich romanistów, wykładających prawo rzymskie w analizowanym przez nią okresie dwudziestolecia międzywojennego. Źródłem rozproszonych wiadomości dotyczących lwowskiego uczonego są także inne prace B. Czech-Jeziarskiej⁸

---

³ A. REDZIK: *Prawo prywatne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*. Warszawa 2009. Podkreślenia wymaga, iż prawdopodobnie jako pierwszy uwagę romanistycy prawniczej we Lwowie poświęcił J. KODRĘBSKI. Zob. IDEM: *Prawo rzymskie w Polsce XIX wieku*. Łódź 1990, s. 229–249.

⁴ A. REDZIK: *Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946*. Lublin 2006.

⁵ *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie...*

⁶ B. CZECH-JEZIARSKA: *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce w okresie międzywojennym (1918–1939)*. Lublin 2011.

⁷ R. WIADERNA-KUŚNIEZ: *Prawo rzymskie na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w okresie międzywojennym (1918–1939)*. Warszawa 2015.

⁸ B. CZECH-JEZIARSKA: *Okres dwudziestolecia międzywojennego a rozwój nauki prawa rzymskiego w Polsce*. ZP UKSW 2011, Vol. 11, nr 4, s. 161–190.

i R. Wiadernej-Kuśnierz⁹, a nadto opracowania Jana Drausa¹⁰, Grzegorza Jędrejka¹¹, Macieja Jońcy¹², Marka Kuryłowicza¹³ oraz Adama Vetulaniego¹⁴.

Sylwetce M. Chłamtacza poświęcono dotąd jedynie dwie prace¹⁵. Są to: nekrolog autorstwa W. Osuchowskiego¹⁶ oraz obszerniejszy artykuł R. Wiadernej-Kuśnierz¹⁷. Krótkie biografie znajdują się również w pracach Jana Drausa¹⁸, Adama Redzika¹⁹ oraz Andrzeja Śródki i Pawła Szczawińskiego²⁰. Ze względu na charakter wymienionych publikacji ich autorzy nie wykorzystali wszystkich dostępnych w materiałach archiwalnych informacji dotyczących lwowskiego uczonego. Zostały więc przez nich pominięte liczne epizody z jego życia. Do takich zaliczyć można między innymi spór o mianowanie M. Chłamtacza na stanowisko profesora zwyczajnego. Nie wspomniano również o surowej recenzji pracy habilitacyjnej M. Chłamtacza sporządzonej przez L. Pinińskiego. Co jednak najistotniejsze, dotychczas nie odniesiono się w szerszy sposób do dorobku M. Chłamtacza w dziedzinie prawa rzymskiego.

O działalności M. Chłamtacza w samorządzie terytorialnym informacji dostarczają także opracowania dotyczące życia społecznego we Lwowie na przełomie XIX i XX wieku. Wzmianki odnoszące się do uczonego odnaleźć

---

⁹ R. WIADERNA-KUŚNIERZ: *Nauka i nauczanie prawa rzymskiego na Uniwersytecie Lwowskim w pierwszej połowie XX wieku (zarys problematyki)*. „Studia Prawnoustrojowe” 2007, nr 7, s. 307–317. Informacje na temat M. Chłamtacza uzyskać można również w artykułach tej autorki: EADEM: *Wybory rektora na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w 1933 roku w świetle nowej ustawy o szkołach akademickich*. W: *Spółczesność a władza. Ustrój, prawo, idee*. Red. J. PRZYGOZDKI, M.J. PTAK. Wrocław 2010, s. 727–736; R. WIADERNA-KUŚNIERZ: *Zagraniczne studia i stypendia naukowe romanistów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*. ZP 2015, Vol. 15, nr 4, s. 189–218.

¹⁰ J. DRAUS: *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni*. Kraków 2007.

¹¹ G. JĘDREJEK: *Prawo rzymskie na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1918–1939*. W: *Plenitudo legis dilectio. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM z okazji 65. rocznicy urodzin*. Red. A. DĘBIŃSKI, E. SZCZOT. Lublin 2000.

¹² M. JOŃCA: *Prawo rzymskie. Marginalia*. Lublin 2015.

¹³ M. KURYŁOWICZ: *Prawo rzymskie. Historia – tradycja – współczesność*. Lublin 2013.

¹⁴ A. VETULANI: *Dzieje historii prawa w Polsce*. Kraków 1948.

¹⁵ Warto zauważyć, iż o M. Chłamtaczu nie wspomniano nawet w *Polskim słowniku biograficznym*.

¹⁶ W. OSUCHOWSKI: *Marceli Chłamtacz (1865–1948)*. CPH 1949, T. 2, s. 503–507.

¹⁷ R. WIADERNA-KUŚNIERZ: *Marceli Chłamtacz (1865–1947) – profesor prawa rzymskiego i samorządowiec. Zarys biografii w 150-lecie urodzin*. W: *Stefan Ehrenkreutz i historycy prawa okresu dwudziestolecia międzywojennego*. Red. P. DĄBROWSKI, D. SZPOPER. Gdańsk–Olsztyn 2016, s. 167–187.

¹⁸ J. DRAUS: *Uniwersytet Jana Kazimierza...*, s. 214.

¹⁹ A. REDZIK: *Prawo prywatne...*, s. 351–352.

²⁰ A. ŚRÓDKA, P. SZCZAWIŃSKI: *Biogramy uczonych polskich*. Cz. 1: *Nauki społeczne*. Z. 1: A–J. Wrocław 1983, s. 189–190.

można w pracach Agnieszki Biedrzyckiej²¹, Grzegorza Hryciuka²², Grzegorza Mazura, Jerzego Skwary, Jerzego Węgierskiego²³ czy też Henryki Kramarz²⁴.

Źródła

Punkt wyjścia do rozważań zawartych w niniejszej pracy stanowią znajdujące się w Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego akta personalne M. Chlamtacza²⁵. Znalezione w nich informacje zostały wykorzystane do próby rekonstrukcji naukowego życiorysu lwowskiego romanisty. Akta, jak okazało się w toku ich analizy, obejmują sporo nowych, nieujawnionych dotąd informacji dotyczących biografii uczonego. Uzupełnieniem tych informacji są akta C.K. Ministerstwa Wyznań i Oświecenia znajdujące się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie²⁶. Zawierają materiały, które pozostały w ministerstwie po przeprowadzeniu postępowania w sprawie nadania M. Chlamtaczowi *veniam docendi*, takie jak sporządzony przez niego własnoręcznie życiorys oraz program wykładów wraz ze wskazówkami bibliograficznymi. Interesujących informacji na temat życiorysu romanisty dostarczyła również analiza ówczesnej prasy i prywatnej korespondencji. Lwowskie dzienniki informowały nie tylko o naukowych sukcesach uczonego, ale też o jego dokonaniach w ramach pracy samorządowej. Analiza objęła także listy kierowane przez M. Chlamtacza do jego naukowego mentora Oswalda Balzera²⁷ oraz przyjaciela z czasów szkolnych – Hipolita Śliwińskiego²⁸.

Przy tworzeniu biografii pomocne były prace i wystąpienia M. Chlamtacza dotyczące problematyki samorządowej. Cenne źródło informacji stanowiły również *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*²⁹ oraz *Kronika Uniwersytetu*

²¹ A. BIEDRZYCKA: *Kalendarium Lwowa 1918–1939*. Kraków 2012.

²² G. HRYCIUK: *Polacy we Lwowie 1939–1944: życie codzienne*. Warszawa 2000.

²³ G. MAZUR, J. SKWARA, J. WĘGIERSKI: *Kronika 2350 dni wojny I okupacji Lwowa. 1 IX 1939–5 II 1946*. Katowice 2007.

²⁴ H. KRAMARZ: *Samorząd Lwowa w czasie pierwszej wojny światowej i jego rola w życiu miasta*. Kraków 1994.

²⁵ DALO, f. 26, op. 5, spr. 1989, spr. 1990.

²⁶ AGAD, C.K. Ministerstwo Wyznań i Oświaty, sygn. 101u.

²⁷ Ossol., sygn. 7664/II, k. 190–210.

²⁸ AAN, Archiwum PPS, dział VII, poz. 630, t. 55, poddz. XI, k. 8–34.

²⁹ L. FINKEL, S. STARZYŃSKI: *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*. Lwów 1894.

Lwowskiego³⁰. Z kolei dla sporządzenia wykazu prowadzonych przez uczonego zajęć niezwykle pomocne były spisy wykładów i wykładowców wydawane przez lwowską uczelnię. Informacji na temat warstwy merytorycznej zajęć M. Chlamtacza dostarczyły z kolei sporządzone na ich podstawie skrypty.

Podstawę badań naukowej sylwetki M. Chlamtacza stanowią jego prace dotyczące prawa rzymskiego. W sumie przedmiotem analizy było ponad trzydzieści prac autorstwa M. Chlamtacza dotyczących w całości bądź w części prawa rzymskiego. W celu uzyskania pełnego obrazu naukowej sylwetki M. Chlamtacza konieczne było przeanalizowanie recenzji jego prac, publikowanych zarówno na łamach krajowych, jak i zagranicznych czasopism.

Analiza dorobku M. Chlamtacza wymagała korzystania ze źródeł prawa rzymskiego, stanowiących przedmiot badań romanisty. W książce przytoczone zostały fragmenty znajdujące się w bazie *Bibliotheca Iuris Antiqui 2000*³¹. Wykorzystano również polskie tłumaczenia: *Digestów* pod redakcją Tomasza Palmirskiego³² oraz *Instytucji Gaiusa* i *Instytucji Justyniana* w opracowaniu Cezarego Kunderewicza³³.

***

Powstanie niniejszej pracy, której podstawę stanowi rozprawa doktorska obroniona na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, nie byłoby możliwe bez pomocy i udziału osób mi przychylnych. Szczególne podziękowania należą się Promotorowi rozprawy doktorskiej prof. dr. hab. Ma-

³⁰ *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*. [T.] 1: (1894/1895–1897/1898). Red. L. FINKEL, M. CHLAMTACZ. Lwów 1899; *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*. [T.] 2: (1898/9–1909/10). Zestawił W. HAHN. Lwów 1912.

³¹ *Bibliotheca Iuris Antiqui. Sistema informativo integrato sui diritti dell'antichità*. Direzione scientifica di N. PALAZZOLO. Catania 2002.

³² *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. I. Księgi 1–4*. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2013; *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. II. Księgi 5–11*. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2013; *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. III. Księgi 12–19*. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2014; *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. IV. Księgi 20–27*. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2014; *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. V.1. Księgi 28–32*. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2015; *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. V.2. Księgi 33–36*. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2015; *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VI.1. Księgi 37–40*. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2016; *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VI.2. Księgi 41–44*. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2016; *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VII.1. Księgi 45–47*. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2017; *Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VII.2. Księgi 48–50*. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2017.

³³ *Instytucje Gaiusa*. Przeł. i wstępem opatrzył C. KUNDEREWICZ, oprac. J. REZLER. Warszawa 1982; *Instytucje Justyniana*. Przeł. i przedmową opatrzył C. KUNDEREWICZ. Warszawa 1986.

---

rianowi Mikołajczykowi oraz Recenzetom w przewodzie doktorskim: prof. zw. dr hab. Annie Pikulskiej-Radomskiej oraz prof. dr. hab. Maciejowi Jończy. Podziękowania należą się również prof. dr hab. Marzenie Dyjakowskiej, która przygotowała recenzję wydawniczą niniejszej monografii.

Swe wyrazy wdzięczności chciałbym także skierować do Koleżanek i Kolegów z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego za wsparcie udzielone w toku przygotowywania rozprawy, w szczególności dziękuję dr Joannie Ożarowskiej i śp. dr. hab. Wojciechowi Organiściakowi. Odrębne podziękowania pragnę skierować do Przyjaciół z innych ośrodków akademickich, na których mogłem liczyć zawsze, przygotowując niniejszą rozprawę.

WYKAZ PRAC MARCELEGO CHLAMTACZA

Prawo rzeczowe

1897

Die rechtliche Natur der Uebereignungsart durch Tradition im römischen Recht.
Leipzig.

1903

O nabyciu owoców przez posiadacza w dobrej wierze w klasycznym prawie rzymskim z uwzględnieniem prawa cywilnego austriackiego i niemieckiego. Lwów.

1910

O extensyi prawa zastawu na owoce rzeczy w prawie rzymskim i cywilnym prawie niemieckim. PPIA, R. 35, z. 4/5, s. 255–331.

1911

O nabyciu owoców przez posiadacza w cywilnym prawie austriackim. PPIA, R. 36, z. 7/8, s. 97–124.

1938

Podział pożytków przy zmianie osób do ich poboru uprawnionych według polskiego projektu prawa rzeczowego. RPEiS, R. 18, nr 4, s. 374–392.

Prawo zatrzymania w polskim projekcie prawa rzeczowego w stosunku do postanowień kodeksu zobowiązań (art. 218–219 k.z.). NKZ, nr 5, s. 17–18; nr 6, s. 21–24; nr 7, s. 26–27; nr 8 s. 29–31; nr 9, s. 33–35; nr 10, s. 37–38; nr 11, s. 41–42.

Rozbiór i krytyka postanowień polskiego projektu prawa rzeczowego działu I., o treści i wykonywaniu własności w ogólności (art. 27–37 proj.). GSW, nr 24, s. 371–374; nr 25, s. 385–386; nr 26, s. 401–404; nr 27–28, s. 417–418; nr 29–30, s. 437–438; nr 31–32, s. 457–461.

Uwagi krytyczne o znalezieniu według polskiego projektu prawa rzeczowego. (Art. 65–72 projektu w pierwszym czytaniu). RPEiS, R. 18, z. 1, s. 1–5.

Zobowiązania

1898

Kara konwencyonalna w stosunku do interesse z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy. PPIA, R. 23, z. 8, s. 623–633.

1930

Kontrakty realne w prawie rzymskiem, w teoryi cywilistycznej i w projekcie polskiego Kodeksu cywilnego. Lwów.

1932

Zagadnienie posiłkowej poręki w prawie rzymskiem i w prawach nowożytnych. Studium historyczno-dogmatyczne. ATNL, Dział 2, T. 9, z. 3. Lwów, s. 1–87 (347–433).

Zagadnienie posiłkowej poręki w prawie rzymskiem i w prawach nowożytnych. STNL, R. 12, s. 107–113.

1936

Naturalne (niezupelne) zobowiązania. W: *Encyklopedia podręczna prawa prywatnego; założona przez Henryka Konica.* T. 2: *Księgi wieczyste – ordynacje rodowe.* Red. F. ZOLL, J. WASILKOWSKI. Warszawa, s. 1033–1047.

Nowacja. W: *Encyklopedia podręczna prawa prywatnego; założona przez Henryka Konica.* T. 2: *Księgi wieczyste – ordynacje rodowe.* Red. F. ZOLL, J. WASILKOWSKI. Warszawa, s. 1089–1100.

Sposoby wynagrodzenia szkody w polskim Kodeksie zobowiązań i w prawodawstwach nowożytnych. Lwów.

1937

Poręczenie. W: *Encyklopedia podręczna prawa prywatnego; założona przez Henryka Konica.* T. 3: *Osobistości prawa – przedsiębiorstwo.* Red. F. ZOLL, J. WASILKOWSKI. Warszawa, s. 1609–1637.

Problem posiłkowości (subsydiarności) poręki w polskim kodeksie zobowiązań. RPEiS, R. 17, z. 1, s. 1–13.

Wykonanie zobowiązań wzajemnych w polskim kodeksie zobowiązań. NKZ, nr 44, s. 145–147; nr 45, s. 149–150; nr 46, s. 153–155; nr 47, s. 157–159.

1939

Przyrzeczenie publiczne. W: *Encyklopedia podręczna prawa prywatnego; założona przez Henryka Konica.* T. 4: *Przedstawicielstwo – Spółka komandytowa.* Red. F. ZOLL, J. WASILKOWSKI. Warszawa, s. 1940–1955.

Prace krytyczne

1889

Bobrzyński Michał. „Prawo propinacyi w dawnej Polsce”. Odbitka z XXIII. tomu Rozpraw i Sprawozdań wydziału filozoficzno-historycznego Akademii umiejętności, Kraków 1888, s. 74. [Rec.]. P*SiA*, R. 14, z. 2, s. 877–880.

1895

„Die Theorie der Exceptionen nach klassischem römischem Recht” von I. von Koschimbahr-Łyskowski, Doktor der Rechte, Erster Band. Erster Heft: Der Begriff der Exceptio. Berlin 1893, str. 173, nakł. księgarni J. Guttentaga. [Rec.]. P*PiA*, R. 20, z. 1, s. 52–63.

„Ein Beitrag zur Lehre vom favor libertatis” von dr. Ivo Pfaff, Privatdocenten für römisches Recht an der k.k. Universität Innsbruck, Wien 1894, str. 45. [Rec.]. P*PiA*, R. 20, z. 3, s. 235–238.

„Fontes iuris Romani antiqui”. Edidit Carolus Gregorius Bruns. Editio sexta. Cura Theodori Mommseni et Ottonis Gradenwitz. Pars prior: Leges et Negotia. Pars posterior: Scriptorum, „Friburgi in Brisig et Lipsiae in Libr. Acad. I.C.B. Mohrii” (P. Siebeck) 1893. [Rec.]. „EOS”, R. 2, z. 1, s. 84–87.

1899

„Cesarz Hadryan. Studium historyczno-prawne”, napisał prof. dr. Teodor Dydyński, Warszawa 1899, str. 220. [Rec.]. P*PiA*, R. 24, z. 7, s. 502–511.

1901

„Pojęcie i granice prawa własności według prawa rzymskiego”, napisał L. Piniński, Lwów 1900. [Rec.]. P*PiA*, R. 26, z. 2, s. 123–133.

Posiadanie w świetle teorii Wróblewskiego. P*PiA*, R. 26, z. 6, s. 401–422.

1902

„Dziedziczenie przeciw-testamentowe w prawie rzymskiem” przez Dr. Stanisława Szachowskiego nadzw. profesora Uniwersytetu Lwowskiego. Zeszyt pierwszy. Lwów 1902. Str. 116. [Rec.]. P*PiA*, R. 27, z. 6, s. 460–475.

1904

Prof. dr. Fryderyk Zoll (senior). „Historia prawodawstwa rzymskiego”, t. I. – Kraków 1902. [Rec.]. C*PiE*, R. 5, s. 203–213.

1905

Dydyński Teodor: „Historia źródeł prawa rzymskiego”, Warszawa 1904, str. 434. [Rec.]. K*H*, R. 19, s. 84–93.

1931

Osuchowski Wacław: „*Media sententia. Studium nad zagadnieniem specyfikacji w klasycznym prawie rzymskim*”. Lwów, 1930, str. 115. [Rec.]. RPEiS, R. 11, nr 2, s. 325–328.

1933

O kontraktach nienazwanych w prawie rzymskim, PPIA, R. 58, nr 4, s. 253–269.

Skrypty

Prawo rzeczowe według wykładu M. Chlamtacza. Lwów 1907.

Instytucje prawa rzymskiego. Część ogólna według wykładów prof. dr M. Chlamtacza. Lwów 1908.

Historia prawa rzymskiego. Lwów 1910.

Nauka o zobowiązaniach. Część ogólna. Lwów 1912.

Samorząd Miejski

1911

Mowa kandydacka Prof. Dr. Chlamtacza na zgromadzeniach przedwyborczych w sekcjach a) b) c) VII. okręgu wyborczego do Rady państwa z miasta Lwowa. Lwów.

1928

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej z dnia 19 stycznia 1928 r. w stosunku do samorządu miejskiego. SM, R. 9, z. 5, s. 173–189; przedruk: PPIA, R. 53, nr 2, s. 251–267.

1929

Przemówienia Dr Rubina Sokala B. Członka lwowskiej Rady Miejskiej i prof. Dr Marceliego Chlamtacza B. Wiceprezydenta Lwowa wygłoszone w d. 27 czerwca 1929 r. przed Najwyższym Trybunałem Administracyjnym w Warszawie przy rozprawie na skargę przeciw zarządzonemu przez Lwowskie województwo w roku 1927 rozwiązaniu Rady miejskiej. Lwów.

1930

Zasadnicze wytyczne nowego Statutu Związku Miast Polskich i szczegółowy projekt tego statutu. SM, R. 11, z. 23, s. 1127-1146.

1936

Rządowe projekty ustaw o utworzeniu województwa stołecznego oraz o administracji samorządowej w województwie stołecznym. (Uwagi krytyczne i poglądy de lege ferenda). SM, R. 17, nr 2.

1937

Krytyka projektu rządowego o ukształtowaniu samorządu w stołecznym mieście Warszawa. SM.

Pozostałe prace**1894**

Adolf Exner. PPIA, R. 19, z. 11, s. 948-959.

Adolf Exner (dokończenie). PPIA, R. 19, z. 12, s. 1001-1006.

1895

O związku międzynarodowym dla porównawczego badania prawa. PPIA, R. 20, z. 11, s. 899-905.

1899

Franciszek Hofmann. PPIA, R. 24, z. 2, s. 94-104.

Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. [T.] 1: (1894/1895-1897/1898). Lwów [wspólnie z L. Finklem].

1915

Oswobodzony Lwów pod sztandarem Legionów. W: Legiony Polskie 16 sierpnia 1914-16 sierpnia 1915. (Dokumenty). Piotrków, s. 104-106.

1916

Lembergs politische Physiognomie während der russischen Invasion (3/IX 1914-22/VI 1915): Erinnerungen und Betrachtungen. Wien.

1927

Ustawa o ustroju szkolnictwa w świetle krytyki. Lwów.

1936

Relacja o obronie Lwowa w listopadzie 1918. W: Obrona Lwowa 1-22 listopada 1918. [T.] 2: Relacje uczestników. Wstęp J. STACHNIEWICZ, przedmowa B. POPOWICZ, S. ZAKRZEWSKI, red. E. WAWRZKOWICZ, J. KLINK. Lwów.

1938

Śp. Leon Piniński (wspomnienie pośmiertne i ocena działalności naukowej). GSW, nr 18, s. 276-269; nr 19, s. 289-290.

ŹRÓDŁA

Źródła prawa rzymskiego

Codex Iustinianus (=C.)

C. 4,27,1,pr.
C. 4,27,1,1
C. 7,32,8
C. 8,24,1
C. 8,14,3
C. 8,40,28,pr.
C. 8,40,28,1
C. 8,40,28,2

Digesta Iustiniani (=D.)

D. 1,1,10,pr.
D. 2,14,7,2
D. 3,5,23
D. 6,1,5,1
D. 6,1,48
D. 6,1,61
D. 6,1,65,pr.
D. 10,3,6,9
D. 10,3,19,pr.
D. 12,1,18,pr.
D. 12,1,30
D. 13,6,17,3
D. 13,7,18,2
D. 13,7,18,3
D. 14,6,3,4
D. 14,6,6
D. 17,1,12,13
D. 17,2,71,pr.
D. 19,1,28
D. 19,5,15
D. 19,5,25
D. 20,1,16,4
D. 20,1,29,1
D. 20,3,4
D. 22,1,25,pr.-1

D. 22,1,25,2
D. 27,7,7
D. 28,3,6,pr.
D. 36,2,19,pr.
D. 39,2,3
D. 39,5,10
D. 39,5,13
D. 40,7,9,2
D. 41,1,7,7
D. 41,1,12,1
D. 41,1,20,2
D. 41,1,24
D. 41,1,27,1
D. 41,1,36
D. 41,1,37,1
D. 41,1,37,6
D. 41,1,48,pr.
D. 41,1,48,1
D. 43,33,1,pr.
D. 43,21,3,2
D. 44,7,44,5
D. 44,7,55
D. 45,1,115,2
D. 45,1,68
D. 46,1,41,pr.
D. 46,1,62
D. 46,1,16,6
D. 46,1,51,3
D. 46,2,1
D. 47,2,43,9
D. 50,17,10
D. 50,17,90

Gai Institutiones (=G.)

G. 4,115
G. 4,116

Institutiones Iustiniani (=I.)

I. 2,1,35

I. 3,13,pr.

Pauli Sententiae (=P.S.)

P.S. 2,5,2

Novellae Iustiniani (=Nov.)

Nov. 4,1

Zbiory źródeł

Bibliotheca Iuris Antiqui. Sistema informativo integrato sui diritti dell'antichità Direzione scientifica di Nicola Palazzolo. Catania 2002.

Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. I. Księgi 1–4. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2013.

Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. II. Księgi 5–11. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2013.

Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. III. Księgi 12–19. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2014.

Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. IV. Księgi 20–27. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2014.

Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. V.1. Księgi 28–32. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2015.

Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. V.2. Księgi 33–36. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2015.

Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VI.1. Księgi 37–40. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2016.

Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VI.2. Księgi 41–44. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2016.

Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VII.1. Księgi 45–47. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2017.

Digesta Iustiniani. Digesta Justyniańskie. Tekst i przekład. VII.2. Księgi 48–50. Red. T. PALMIRSKI. Kraków 2017.

Institucje Gaiusa. Przeł. i wstępem opatrzył C. KUNDEREWICZ, oprac. J. REZLER. Warszawa 1982.

Institucje Justyniana. Przeł. i przedmową opatrzył C. KUNDEREWICZ. Warszawa 1986.

Kodeks cywilny obowiązujący w Austrii od 1. stycznia 1812. Przekład polski. Wyd. J. GÓRSKI. Kraków 1912.

Kodeks Napoleona. Reprodukacja pierwszej pełnej edycji polskiego przekładu (1808) oraz Stendhal (Henri Beyle). Pamiętnik o Napoleonie. Przekład i oprac. W. URUSZCZAK. Red. W. WALECKI. Kraków 2008.

Akty prawne

- Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch [austriacki Kodeks cywilny z 1811 roku].
Bürgerliches Gesetzbuch [niemiecki Kodeks cywilny uchwalony w 1896 roku, obowiązujący od 1.01.1900 roku].
Code Civil [francuski Kodeks cywilny z 1804 roku].
Kodeks zobowiązań z dnia 27 października 1933 r. (Dz.U. R.P. 1933, nr 82, poz. 598).
Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 września 1928 r. w sprawie Medalu Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (M.P. 1928, nr 237, poz. 534).
Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 11 sierpnia 1920 r. o ustanowieniu Krzyża Walecznych (Dz.U. RP. 1920, nr 87, poz. 572).
Ustawa o ustanowieniu orderu Odrodzenia Polski z dnia 4 lutego 1921 roku (Dz.U. R.P. 1921, nr 24, poz. 137).

Źródła archiwalne

- Archiwum Akt Nowych (=AAN), zespół Archiwum PPS, dział VII, poz. 630, t. 55, poddz. XI, k. 18–34 – listy Marcelego Chłamtacza do Hipolita Śliwińskiego.
Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (=AGAD), C.K. Ministerstwo Wyznań i Oświaty, sygn. 101u. – hasło Marceli Chłamtacz.
Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego (=DALO), zespół 26, opis 5, sprawy: 1989 i 1990 – akta personalne Marcelego Chłamtacza.
Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu (=Ossol.), sygn. 7664/II, k. 190–210 – listy Marcelego Chłamtacza do Oswalda Balzera.

Źródła drukowane – programy wykładów, spisy wykładowców

- Program wykładów na rok akademicki 1925–1926. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1925.*
Program wykładów na rok akademicki 1926–1927. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1926.
Program wykładów na rok akademicki 1928–1929. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1928.
Program wykładów na rok akademicki 1929–1930. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1929.
Program wykładów na rok akademicki 1930–1931. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1930.

- Program wykładów na rok akademicki 1931–1932 i skład uniwersytetu w latach akademickich 1930/31 i 1931/32. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1931.*
- Program wykładów oraz skład uniwersytetu w roku akad. 1932/33. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1932.*
- Program wykładów w I i II trymestrze roku akademickiego 1920/21. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1920.*
- Program wykładów w III trymestrze roku akademickiego 1920/21. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1921.*
- Program wykładów w 3. trymestrze roku akademickiego 1921–1922. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1922.*
- Program wykładów w półroczu letniem (w 3cim trymestrze) 1919/1920. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1920.*
- Program wykładów w półroczu letniem 1906/1907. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1907.*
- Program wykładów w półroczu letniem 1907/1908. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1908.*
- Program wykładów w półroczu letniem 1908/1909. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1909.*
- Program wykładów w półroczu letniem 1909/1910. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1910.*
- Program wykładów w półroczu letniem 1910/1911. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1911.*
- Program wykładów w półroczu letniem 1911/1912. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1912.*
- Program wykładów w półroczu letniem 1912/1913. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1913.*
- Program wykładów w półroczu letniem 1914/1915. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1914.*
- Program wykładów w półroczu letniem 1915/1916. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1916.*
- Program wykładów w półroczu letniem 1916/1917. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1917.*
- Program wykładów w półroczu letniem 1917/1918. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1917.*
- Program wykładów w półroczu zimowem 1907/1908. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1907.*
- Program wykładów w półroczu zimowem 1908/1909. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1908.*
- Program wykładów w półroczu zimowem 1909/1910. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1909.*
- Program wykładów w półroczu zimowem 1910/1911. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1910.*
- Program wykładów w półroczu zimowem 1911/1912. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1911.*
- Program wykładów w półroczu zimowem 1912/1913. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1912.*

- Program wykładów w półroczu zimowym 1913/1914. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1913.*
- Program wykładów w półroczu zimowym 1915/1916. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1915.*
- Program wykładów w półroczu zimowym 1915/1916. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1915.*
- Program wykładów w półroczu zimowym 1916/1917. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1916.*
- Program wykładów w półroczu zimowym 1917/1918. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1917.*
- Program wykładów w półroczu zimowym 1918/1919. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1918.*
- Program wykładów w półroczu zimowym 1919/1920. C.K. Uniwersytet we Lwowie. Lwów 1920.*
- Program wykładów w trymestrze I i II roku szkolnego 1921–1922. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1921.*
- Program wykładów w trymestrze I i II roku szkolnego 1922–1923. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1922.*
- Program wykładów w trymestrze III roku akademickiego 1922–1923. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1922.*
- Skład Uniwersytetu i program studiów w półroczu letnim 1901/1902. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1902.*
- Skład Uniwersytetu i program studiów w półroczu letnim 1902/1903. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1903.*
- Skład Uniwersytetu i program studiów w półroczu zimowym 1901/1902. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1901.*
- Skład Uniwersytetu i program studiów w półroczu zimowym 1902/1903. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1902.*
- Skład Uniwersytetu i program studiów w półroczu zimowym 1903/1904. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1903.*
- Skład Uniwersytetu i program wykładów w letnim półroczu 1899/1900 C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1900.*
- Skład Uniwersytetu i program wykładów w letnim półroczu 1900/1901 C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1899.*
- Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1903/1904. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1904.*
- Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1904/1905. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1905.*
- Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1905/1906. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1906.*
- Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1904/1905. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1904.*
- Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1905/1906. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1905.*
- Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1906/1907. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1906.*

- Skład Uniwersytetu i program wykładów w zimowym półroczu 1898/1899 C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1898.*
- Skład Uniwersytetu i program wykładów w zimowym półroczu 1899/1900 C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1899.*
- Skład Uniwersytetu i program wykładów w zimowym półroczu 1900/1901. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie. Lwów 1900.*
- Spis wykładów na rok akademickim 1933/34. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1933.*
- Spis wykładów na rok akademickim 1934/35. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1934.*
- Spis wykładów na rok akademickim 1935/36. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1935.*
- Spis wykładów na rok akademickim 1935/36. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1935.*
- Spis wykładów w roku akademickim 1936/37. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1936.*
- Spis wykładów w roku akademickim 1937/38. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów 1937.*
- Spis wykładów w roku akademickim 1938/39. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, Lwów 1938.*

Prasa

- Kronika. Dnia 23 czerwca 1905. „Gazeta Narodowa”, 24.06.1905, nr 142/1905, s. 2.*
- Kronika miejscowa i zamiejscowa, Lwów, dnia 11. Czerwca. „Gazeta Narodowa”, 11.06.1891, s. 2.*
- Obwieszczenie. „Słowo Polskie”, 16.07.1944, s. 2.*
- Pierwsza manifestacja Lwowa. „Ziemia Lubelska”, 10.10.1918, s. 2.*
- Posiedzenie Tymczasowej Rady Miejskiej. (Wybór 4-ech wiceprezydentów miasta). „Chwila”, 21.02.1919, s. 2.*
- Prof. Chlamtacz rektorem U.J.K. „Czas”, 24.05.1933, s. 3.*
- Przesilenie na stanowisku dyrektora teatrów m. we Lwowie. Rezygnacja dyrektora Szillera. Z wywiadu z wiceprez. prof. dr. Chlamtaczem. „Chwila”, 6.07.1925, s. 7.*
- SIERNBACK H.: Dookoła nowego ustroju szkolnictwa. „Chwila”, 15.03.1928, s. 7-8.*
- Wybory we Lwowie. „Czas”, 20.06.1911, s. 1.*
- Z zaboru austriackiego. Echa napadu na uniwersytet lwowski. „Kurier Poznański”, 30.01.1907, s. 3.*

LITERATURA

- Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie.* Red. A. REDZIK. Kraków 2015.
- ALLERHAND M.: *Sądowe dochodzenie zobowiązań niezupętnych.* PPC 1939, R. 7, nr 7-8, s. 193-206.
- ALLERHAND M.: *Wacław Osuchowski: „Media sententia. Studium nad zagadnieniem specyfikacji w klasycznym prawie rzymskim”.* Lwów 1930. (*Pamiętnik historyczno-prawny pod redakcją Przemysława Dąbkowskiego T. X, zeszyt 1*). Str. 116. [Rec.]. PPIA 1930, R. 55, s. 433.
- BARON J.: *Pandekten.* Leipzig 1896.
- BARTZ A.: *Przyczynki do wykładni niektórych przepisów kod. zob. o poręczeniu.* GP 1938, nr 6-8, s. 533.
- BASSECHES J., KORKIS I.: *Kodeks zobowiązań. Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Uzasadnienie Komisji Kodyfikacyjnej, Bibliografia. Ustawy dodatkowe.* Lwów 1938.
- BECK A.: *Uniwersytet Jana Kazimierza w czasie inwazji rosyjskiej w roku 1914/1915.* Lwów 1935.
- BEKKER E.I.: *Die aktionen des römischen Privatrechtes.* Berlin 1871.
- BERGER A.: *Chlamtacz Marceil, Prof. a. d. Univ. Lemberg: Über die Erstreckung des Pfandrechts auf die Früchte der Sache im römischen und deutschen bürgerlichen Recht (= O extensyi prawa zastawu na owoce rzeczy w prawie rzymskim i cywilnem prawie niemieckiem). Sep.-Abdr. aus der Zeitschr. 'Przegląd prawa i administracji'.* Lemberg 1910, S. 78 (*Polsisch*), ZSS 1910, Bd. 31=44, s. 447-450.
- BIEDRZYCKA A.: *Kalendarium Lwowa 1918-1939.* Kraków 2012.
- BOSSOWSKI F.: *Jeszcze w sprawie kontraktów realnych.* RPEiS 1931, R. 11, nr 2, s. 267-276.
- BREMER J.: *Beitrag zur Lehre von dem Besitzerwerbe durch Stellvertreter: Unterschied zwischen dem Besitzerwerbe durch einen Stellvertreter und dem Besitzerwerbe mittelst Tradition von Seiten einer Mittelsperson.* ZCP 20, 1863, Bd. 20, s. 25-99.
- CHAJES W.: *Semper Fidelis. Pamiętniki Polaka wyznania mojżeszowego z lat 1926-1939.* Kraków 1997.
- CZECH-JEZIERSKA B.: *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce w okresie międzywojennym (1918-1939).* Lublin 2011.
- CZECH-JEZIERSKA B.: *Okres dwudziestolecia międzywojennego a rozwój nauki prawa rzymskiego w Polsce.* ZP UKSW 2011, Vol. 11, nr 4, s. 161-190.
- CZECH-JEZIERSKA B.: *Profesor Leon Piniński - wybitny lwowski uczoney przełomu XIX i XX wieku.* W: *Ius et Historia. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Markiewiczowi.* Red. T. GUZ, W. BEDNARUK, M.R. PAŁUBSKA. Lublin 2011, s. 169-192.
- CZYHLARZ K.: *Buch 41, Titel 1, De acquirendo rerum dominio.* In: C.F. GLÜCK: *Ausführliche Erläuterung der Pandecten nach Hellfeld ein Kommentar.* Erlagen 1887.
- CZYHLARZ K.: *Lehrbuch der Institutionen des römischen Rechtes.* Wien 1899.
- DERNBURG H.: *Geschichte und Theorie der Kompensation nach römischem und neuerem Rechte.* Heidelberg 1868.
- DERNBURG H.: *Pandekten.* Bd. 1. Berlin 1896.

- DOMASZEWSKI J.W.: *I Fryderyk Zoll (starszy): „Historyja prawodawstwa rzymskiego, – część pierwsza: historyja organów ustawodawczych w państwie rzymskiem”*. – Kraków, 1902, str. 391; *II Teodor Dydyński: Historyja źródeł prawa rzymskiego*. Warszawa, 1904, str. 434. [Rec.]. GSW 1904, nr 50, s. 807–808, nr 51, s. 824–825.
- DRAUS J.: *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni*. Kraków 2007.
- DYBOWSKI T. w: *System prawa cywilnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*. Red. W. CZACHÓRSKI. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981.
- DYDYŃSKI T.: *Cesarz Hadryan. Studium historyczno-prawne*. Warszawa 1899.
- DYDYŃSKI T.: *Historyja źródeł prawa rzymskiego*. Warszawa 1904.
- EHRlich E.: *Beiträge zur Theorie der Rechtsquellen*. Bd. 1. Berlin 1902.
- EXNER A.: *Die Lehre vom Rechtserwerb durch Tradition nach österreichischem und gemeinem Recht*. Wien 1867.
- FIEMA J.: *Encyklopedia podręczna prawa prywatnego, założona przez Henryka Konica, pod redakcją Fryderyka Zolla i Jana Wasilkowskiego, Zeszyt XXXII*. Warszawa, Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”. PPIA 1939, R. 64, s. 61–65.
- FINKEL L., STARZYŃSKI S.: *Historyja Uniwersytetu Lwowskiego*. Lwów 1894.
- FRANCISCI P., DE: *Synallagma: storia e dottrina dei cosiddetti contratti innominati*. Pavia 1913.
- GALLE H.: *Prof. Dr. Teodor Dydyński. „Cesarz Hadryan. Studium historyczno-prawne”*. Wydane z zapomogi Kasy im. Dra Józefa Mianowskiego. Warszawa. Skład główny w księgarni E. Wende i S-ki, 1899. [Rec.]. „Ateneum. Pismo Naukowe i Literackie” 1899, T. 2, z. 3, s. 547–550.
- GEIB O.: *Zur Dogmatik des römischen Bürgschaftsrechts*. Tübingen 1894.
- GLOGER Z.: *Prof. Dydyński. „Historyja źródeł prawa rzymskiego”*. Warszawa 1904. [Rec.]. BW 1905, T. 2, s. 376–378.
- GOLDBERGER S.: *Przyrzeczenie publiczne w świetle Kodeksu zobowiązań*. NP. 1937, nr 4, s. 159–164.
- GOLDBERGER S.: *Przyrzeczenie publiczne w świetle Kodeksu zobowiązań*. NP. 1937, nr 5, s. 200–206.
- GÓRNICKI L.: *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*. Wrocław 2000.
- GREBIENIOW A.: *Ignacy Koschembahr-Łyskowski – profesor Uniwersytetu Fryburskiego (1895–1900)*. KPP 2015, R. 24, z. 2, s. 249–284.
- GRZYBOWSKI K.: *Szkoła historyczna krakowska. Michał Bobrzyński (1849–1935)*. W: *Studia z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Red. M. PATKANIOWSKI. Kraków 1964, s. 163–186.
- GRZYBOWSKI S.: *Stanisław Wróblewski (1868–1938)*. KPP 1998, R. 7, z. 1, s. 5–24.
- Historia nauki polskiej*. Red. B. SUCHODOLSKI. T. 4: 1918–1951, cz. I i II. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987.
- Historia nauki polskiej*. Red. B. SUCHODOLSKI. T. 5: 1918–1951, cz. I. Wrocław 1992.
- HOFMANN F.: *Die Lehre vom titulus und modus acquirendi und von der iusta causa traditionis*. Wien 1873.
- HRYCIUK G.: *„Kumityt”: Polski Komitet Opiekuńczy Lwów Miasto w latach 1941–1944*. Toruń 2000.
- HRYCIUK G.: *Polacy we Lwowie 1939–1944: życie codzienne*. Warszawa 2000.

- IHERING R.: *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*. Dritter Theil. Leipzig 1865, s. 307–342.
- IHERING R.: *Über den Grund des Besitzschutzes. Eine Revision der Lehre vom Besitz*. Jena 1869.
- Jeszcze o sprawie wolności szkół akademickich*. Warszawa 1933.
- JĘDREJEK G.: *Prawo rzymskie na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1918–1939*. W: *Plenitudo legis dilectio. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM z okazji 65. rocznicy urodzin*. Red. A. DEBIŃSKI, E. SZCZOT. Lublin 2000, s. 121–147.
- JĘDREJEK G.: *Wacław Osuchowski – Profesor prawa rzymskiego KUL*. „Przegląd Uniwersytecki KUL” 2000, nr 2, s. 13–16.
- JOŃCA M.: *Leon Piniński – historyk sztuki stworzony przez podróże*. W: *Aksjologia podróży*. Red. Z. KRAWCZYK, E. LEWANDOWSKA-TARASIUK, J.W. SIENKIEWICZ. Warszawa 2012, s. 176–198.
- JOŃCA M.: *Prawo rzymskie. Marginalia*. Lublin 2015.
- KAMIŃSKA R.: *Marcelego Chlamtacza walka o realny charakter umowy pożyczki*. W: *Ad laudem magistri nostri. Mistrzowie. Dzieła polskiej romanistyki*. Red. E. GAJDA. Toruń [w druku].
- KARŁOWA O.: *Römische Rechtsgeschichte*. Bd. 1: *Staatsrecht und Rechtsquellen*. Leipzig 1885.
- KARŁOWA O.: *Römische Rechtsgeschichte*. Bd. 2: *Privatrecht und Civilprozess. Strafrecht und Strafprozess*. Leipzig 1901.
- KELLER F.L.: *Über Litis Contestation und Urtheil nach classischem römischem Recht*. Zürich 1827.
- KIPP T.: *Geschichte der Quellen des römischen Rechts*. Leipzig 1903.
- KIPP T.: *Giovanni Baviera le due scuole dei giureconsulti romani*. Firenze 1898 XIV und 141 s. [Rec.], ZSS 1900, Bd. 21=34, s. 392–400.
- KNIEP F.: *Vacua possessio*. Bd. 1. Jena 1886.
- KODRĘBSKI J.: *Prawo rzymskie w Polsce XIX wieku*. Łódź 1990, s. 229–249.
- KODRĘBSKI J.: *Teodor Dydyński (1836–1921)*. ZNUŁ, Prawo, 1968, nr 59, s. 135–149.
- KOHLER J.: *Annahme und Annahmeverzug. Eine civilistische Abhandlung*. „Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts” 1879, Bd. 17, s. 263–424.
- KOHLER J.: *Gesammelte Abhandlungen aus dem gemeinen und französischen Civilrecht, entnommen den Annalen der badischen Gerichte und der Zeitschrift für französisches Civilrecht und mit Zusätzen versehen*. Mannheim 1883.
- KOHLER J.: *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts*. Bd. 2. Berlin 1906.
- KOHLER J.: *Über das Konsensualdarlehn*. „Archiv für bürgerliches Recht” 1889, Bd. 2.
- KOHLER J.: *Zwölf Studien aus dem Bürgerlichen Gesetzbuch: XII. Das Vereinbarungsdarlehn*. „Archiv für bürgerliches Recht” 1909, Bd. 33, s. 1–21.
- KOMISJA KODYFIKACYJNA. PODKOMISJA PRAWA O ZOBOWIĄZANIACH: *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu*. Z. 6: Art. 1–167. Oprac. R. LONGCHAMPS DE BÉRIER. Warszawa 1934.
- KONOPKA M.: *Polski rynek wydawniczy Lwowa w dobie autonomii galicyjskiej (1867–1914)*. Kraków 2018.
- KOREDZCZUK J.: *Przyczynek do sprawy habilitacji Ignacego Koschembahr-Łyskowskiego we Wrocławiu*. AUW 2004, nr 2616. Prawo 288: *Studia historycznoprawne. Tom dedykowany Profesorowi Doktorowi Alfredowi Koniecznemu*, s. 191–207.
- KORZONIEK J., ROSENBLÜTH I.: *Komentarz. Przepisy wprowadzające – wyciągi z motywów ustawodawczych – ustawy dodatkowe*. T. 1. Kraków 1936.

- KOSCHEMBAHR-ŁYSKOWSKI I.: *Die Theorie der Exceptionen nach klassischem römischem Recht*. Bd. 1. Berlin 1893.
- KOSCHEMBAHR-ŁYSKOWSKI I.: *O pojęciu własności zarazem jako przyczynek do nauki o źródłach prawa*. Lwów 1902.
- KOSCHEMBAHR-ŁYSKOWSKI I.: *Zoll Fryderyk (starszy): „Historia prawodawstwa rzymskiego, Część pierwsza: Historia organów ustawodawczych w państwie rzymskim”, Kraków 1902, str. IX 391; Część druga: Historia źródeł prawa prywatnego, Kraków 1916, str. VIII 171. [Rec.]*. KH 1907, R. 21, s. 117-120.
- KOZŁOWSKI A.: *Lwów. Wizja utraconego miasta*. Nowy Jork 1991.
- KRAMARZ H.: *Samorząd Lwowa w czasie pierwszej wojny światowej i jego rola w życiu miasta*. Kraków 1994.
- Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*. [T.] 1: (1894/1895–1897/1898). Red. L. FINKIEL, M. CHLAMTACZ. Lwów 1899.
- Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*. [T.] 2: (1898/9–1909/10). Zestawił W. HAHN. Lwów 1912.
- KRÜGER H.: *„Die rechtliche Natur der Uebereignungsart durch Tradition im römischen Recht”*. Von Dr. Marcell Chlamtacz. Leipzig. Franz Wagner. 1897. IX. 205 S. ZRG 1898, Bd. 25, s. 468–479.
- KRÜGER H.: *Geschichte der Quellen und Litteratur des römische Rechtes*. Leipzig 1888.
- Księga pamiątkowa wydana w setną rocznicę ogłoszenia Kodeksu cywilnego z dnia 1. czerwca 1911 roku*. Red. E. TILL. Lwów 1911.
- KURYŁOWICZ M.: *Prawo rzymskie. Historia – tradycja – współczesność*. Lublin 2013.
- LENEL O.: *Über Ursprung und Wirkung der Exceptionen*. Heidelberg 1876.
- LISOWSKI Z.: *Chlamtacz Marcelli: „Zagadnienie posiłkowej poręki w prawie rzymskim i w prawach nowożytnych. Studium historyczno-dogmatyczne”*. Lwów, *Archiwum Tow. Nauk.*, 1932, str. 87. [Rec.] RPEiS 1934, R. 14, nr 2, s. 285–297.
- LONGCHAMPS DE BÉRIER B.: *Ochrzczony na szablach powstańczych... Wspomnienia (1884–1918)*. Wrocław 1983.
- LONGCHAMPS DE BÉRIER R.: *Marcelli Chlamtacz: „Zagadnienie posiłkowej poręki w prawie rzymskim i w prawach nowożytnych. Studium historyczno-dogmatyczne”*. Lwów. *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, 1932, str. 88. [Rec.] PPIA 1933, R. 58, s. 38–42.
- LONGCHAMPS DE BERIER R.: *Zobowiązania*. Lwów 1939.
- LÜBBERT E.: *Der Kreditvertrag. Ein Beitrag zur Geschichte und Dogmatik des Darlehens*. „Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts” 1907, Bd. 52, s. 313–410.
- ŁAPICKI B.: *Zadośćuczynienie za szkodę niematerialną w projekcie polskiego prawa zobowiązań*. „Palestra” 1925, R. 2, nr 5, s. 761–770.
- MAKLES K.: *Prasa centralnych związków samorządowych w Drugiej Rzeczypospolitej*. Katowice 2014.
- MAZUR G.: *Życie polityczne polskiego Lwowa: 1918–1939*. Kraków 2007.
- MAZUR G., SKWARA J., WĘGIERSKI J.: *Kronika 2350 dni wojny i okupacji Lwowa. 1 IX 1939–5 II 1946*. Katowice 2007.
- MOLNÁR F.: *Galicja 1914–1915: zapiski korespondenta wojennego*. Warszawa 2012.
- MOMMSEN T.: *Abriss des römischen Staatsrechts*. Leipzig 1893.
- NANCKA G.: *Kilka uwag o poglądach Marcelego Chlamtacza na regułę „bonae fidei possessor fructus <consumptos> suos facit”*. „Z Dziejów Prawa” 2018, T. 11(19), cz. 2, s. 29–46.
- NANCKA G.: *Trzej romaniści we wspomnieniach Marcelego Chlamtacza*. SPE 2017, T. 105, s. 45–66.

- OHANOWICZ A.: *Chlamtacz Marcelli: „Nowacja (odnowienie)” str. 12. „Poręczenie” str. 29. (Odbitki z Encyklopedii prawa prywatnego)*. [Rec.]. RPEiS 1938, R. 18, nr 2, s. 279.
- OHANOWICZ A.: *Chlamtacz Marcelli: „Sposoby wynagrodzenia szkody w polskim kodeksie zobowiązań i w prawodawstwach nowożytnych”*. Lwów 1936, str 73. [Rec.]. RPEiS 1937, R. 17, nr 2, s. 275–276.
- Order Odrodzenia Polski. Trzechlecie pierwszej kapituły 1921–1924*. Warszawa 1926.
- OSUCHOWSKI W.: *Marceli Chlamtacz (1865–1948)*. CPH 1949, nr 2, s. 503–507.
- OSUCHOWSKI W.: *Media sententia. Studium nad zagadnieniem specyfikacji w klasycznym prawie rzymskim*. Lwów 1930.
- OSUCHOWSKI W.: *O nieoznaczonych prawnie stosunkach kontraktowych w klasycznym prawie rzymskim*. Lwów 1933.
- PERNICE A.: *Marcus Antistius Labeo: das römische Privatrecht im ersten Jahrhundert der Kaiserzeit*. Bd. 3. Halle 1892.
- PEROZZI S.: *Della tradizione. Suo concetto e sua natura giuridica. „Annali dell’Università di Perugia” 1886, Anno I, Vol. II*.
- PETRAŹYCKI L.: *Die Fruchtvertheilung beim Wechsel der Nutzungsberechtigten. Vom Standpunkt des positiven Rechtes und der Gesetzgebung*. Berlin 1892.
- PFÄFF I.: *Ein Beitrag zur Lehre vom favor libertatis*. Wien 1894.
- PIĘTAK L.: *Dr. Marcelli Chlamtacz: „Die rechtliche Natur der Uebereignungsart durch Tradition im römischen Recht”*. (Lipsk 1897). PPIA 1897, R. 23, z. 2, s. 150–155.
- PINIŃSKI L.: *Der Thatbestand des Sachbesitzererws nach gemeinem Recht*. Bd. 1. Leipzig 1885.
- PINIŃSKI L.: *Der Thatbestand des Sachbesitzererws nach gemeinem Recht. Eine zivilistische Untersuchung*. Bd. 2: *Sukzession in den Besitz, Besitzerwerb Animo Solo, Besitzwille, Lehre von den juristischen Willenserklärungen*. Leipzig 1888.
- PINIŃSKI L.: *Pojęcie i granice prawa własności według prawa rzymskiego*. Lwów 1900.
- POGODA B.: *Zobowiązania naturalne*. GS 1939, nr 5, s. 388–391.
- Powszechnie Wykłady Uniwersyteckie we Lwowie. Sprawozdanie z czynności w roku akademickim 1900/1901*. Lwów 1901.
- RADWAŃSKI Z. w: *System prawa cywilnego. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*. Red. S. GRZYBOWSKI. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976.
- RANDA A.: *Der Besitz nach österreichischem Rechte. Mit Berücksichtigung des gemeinen Rechtes, des preußischen, französischen und italienischen, des sächsischen und züricherischen Gesetzbuches*. Leipzig 1895.
- REDZIK A.: *Prawo prywatne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*. Warszawa 2009.
- REDZIK A.: *Roman Longchamps de Bérier 1883–1941*. Kraków 2006.
- REDZIK A.: *Stanisław Starzyński (1853–1935) a rozwój polskiej nauki prawa konstytucyjnego*. Warszawa–Kraków 2012.
- REDZIK A.: *Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946*. Lublin 2006.
- REGELSBERGER F.: *Nachschrift. „Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts” 1907, Bd. 52, s. 410–427*.
- REGELSBERGER F.: *Pandekten*. Bd. 1. Leipzig 1893.
- RUNDSTEIN S.: *Prof. Dr. Teodor Dydziński. „Cesarz Hadryjan. Studium historyczno-prawne”*. Wydanie z zapomogi Kasy imienia D-ra Józefa Mianowskiego. Warszawa 1899. [Rec.]. GSW 1899, nr 45, s. 713–715.
- SAVIGNY F.K.: *Das Recht des Besitzes. Eine civilistische Abhandlung*. Wien 1865.

- SCHEY J.: *Die Obligationsverhältnisse des österreichischen allgemeinen Privatrechts*. Bd. 1: *Das Darlehen*. Wien 1890.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Red. B. CHLEBOWSKI, W. WŁODARSKI. T. 11. Warszawa 1890.
- SOHM R.: *Instytucje, historia i system rzymskiego prawa prywatnego*. Oprac. R. MITTEIS, L. WENGER, przetł. R. TAUBENSCHLAG, W. KOZUBSKI. Warszawa 1925.
- SOKOŁOWSKI P.: *Die Lehre von der Specification*. ZSS 1896, Bd. 17=30, s. 252–311.
- SOKOŁOWSKI P.: *Die Mandatsbürgschaft nach römischem und gemeinem Recht: unter Berücksichtigung des Entwurfes eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*. Halle 1891.
- STROHAL E.: *Succession in den Besitz nach römischem und heutigem Recht: Civilistische Untersuchung*. Graz 1885.
- SZACHOWSKI S.: *Dziedziczenie przeciw-testamentowe w prawie rzymskiem*. Lwów 1902.
- SZACHOWSKI S.: *Prof. Dr Fryderyk Zoll (senior), „Historia prawodawstwa Rzymskiego”, tom I-szy. – Kraków, 1902*. [Rec.] PPIA 1903, R. 28, z. 8/9, s. 631–652.
- ŚRODKA A., SZCZAWIŃSKI P.: *Biogramy uczonych polskich*. Cz. I: *Nauki społeczne*. Z. 1: A–J. Wrocław 1983.
- TAUBENSCHLAG R.: *„Historia źródeł prawa rzymskiego” skreślił Teodor Dydyński, Profesor byłej Szkoły Głównej i Uniwersytetu Warszawskiego*. Warszawa 1904. [Rec.] PPIA 1904, R. 29, z. 11, s. 880–884.
- TILL E.: *Polskie prawo zobowiązań (część ogólna): projekt wstępny z motywami*. Lwów 1923.
- TILL E., LONGCHAMPS DE BÉRIER R.: *Polskie prawo zobowiązań. (Część szczegółowa). Projekt wstępny wraz z motywami*. Lwów 1928.
- VANGEROW K.A.: *Lehrbuch der Pandekten*. Bd. 1. Marburg 1863.
- VETULANI A.: *Dzieje historii prawa w Polsce*. Kraków 1948.
- WAŁASZEK B.: *Marceli Chlamtacz: „Sposoby wynagrodzenia szkody w polskim kodeksie zobowiązań i w prawodawstwach nowożytnych”, Lwów 1936*. [Rec.] PPIA 1937, R. 53, s. 81–82.
- WIADERNA-KUŚNIERZ R.: *Droga Wacława Osuchowskiego do profesury – w 100-lecie urodzin (1906–1988)*. SIL 2006, nr 8, s. 167–176.
- WIADERNA-KUŚNIERZ R.: *Leon Piniński – profesor prawa rzymskiego na Uniwersytecie Lwowskim*. W: *Historia, mentalność, tożsamość*. Red. J. PISULIŃSKA, P. SIERŻĘGA, L. ZASZKILNIAK. Rzeszów 2008, s. 471–479.
- WIADERNA-KUŚNIERZ R.: *Marceli Chlamtacz (1865–1947) – profesor prawa rzymskiego i samorządowiec. Zarys biografii w 150-lecie urodzin*. W: *Stefan Ehrenkreutz i historycy prawa okresu dwudziestolecia międzywojennego*. Red. P. DĄBROWSKI, D. SZPOPER. Gdańsk–Olsztyn 2016, s. 167–187.
- WIADERNA-KUŚNIERZ R.: *Nauka i nauczanie prawa rzymskiego na Uniwersytecie Lwowskim w pierwszej połowie XX wieku (zarys problematyki)*. „*Studia Prawnoustrojowe*” 2007, 7, s. 307–317.
- WIADERNA-KUŚNIERZ R.: *Prawo rzymskie na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w okresie międzywojennym (1918–1939)*. Warszawa 2015.
- WIADERNA-KUŚNIERZ R.: *Wybory rektora na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w 1933 roku w świetle nowej ustawy o szkołach akademickich*. W: *Spoleczeństwo a władza. Ustrój, prawo, idee*. Red. J. PRZYGOZDKI, M.J. PTAK. Wrocław 2010, s. 727–736.
- WIADERNA-KUŚNIERZ R.: *Zagraniczne studia i stypendia naukowe romanistów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*. ZP 2015, Vol. 15, nr 4, s. 189–218.

- WINDSCHEID B.: *Lehrbuch des Pandektenrechts*. Bd. 1. Stuttgart 1879.
- WINDSCHEID B.: *Lehrbuch des Pandektenrechts*. Bd. 2. Frankfurt am Main 1887.
- WITKOWSKI S., LONGCHAMPS DE BÉRIER R.: *Leon Piniński z okazji pięćdziesięciolecia doktoratu*. Lwów 1931.
- WOŁODKIEWICZ W.: *Ignacy Koschembahr-Łyskowski (1864–1945)*. W: IDEM: *Czy prawo rzymskie przestało istnieć?*. Kraków 2003, s. 412–423.
- WRÓBLEWSKI S.: *Dr. Marceli Chlamtacz. „O nabyciu owoców przez posiadacza w dobrej wierze w klasycznym prawie rzymskim z uwzględnieniem prawa cywilnego austriackiego i niemieckiego”*, Lwów 1903, VIII i 219 s. [Rec.]. PPIA 1904, R. 29, z. 1, s. 56–78.
- WRÓBLEWSKI S.: *Posiadanie na tle prawa rzymskiego*. Kraków 1899.
- WRÓBLEWSKI S.: *Zarys wykładu prawa rzymskiego: historia stosunków wewnętrznych Rzymu i źródła prawa, losy prawa rzymskiego po śmierci Justyniana, nauki ogólne rzymskiego prawa prywatnego*. Kraków 1916.
- ZIELIŃSKI W.: *Niemiecki kodeks cywilny obowiązujący od 1. stycznia 1900*. Bytom 1900.
- ZIELONACKI J.: *Pandekta czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego, o ile ono jest podstawą prawodawstw nowszych. Część druga obejmująca Naukę o stosunkach obowiązkowych, prawo zastawu, prawo rodzinne i prawo spadkowe*. Kraków 1863.
- Ziemie wschodnie. Meldunki tygodniowe Sekcji Wschodniej Departamentu Informacji i Prasy Delegatury Rządu RP na Kraj. Kwiecień–lipiec 1944*. Wstęp, wybór, oprac. M. ADAMCZUK, J. GMITRUK, A. KOSESKI. Warszawa–Pułtusk–Kielce 2006.
- Ziemie wschodnie. Raporty Biura Wschodniego Delegatury Rządu na Kraj 1943–1944*. Wstęp, wybór, oprac. M. ADAMCZUK, J. GMITRUK, A. KOSESKI. Warszawa–Pułtusk 2005.
- ZOLL F.: *Dr. Marceli Chlamtacz, prof. Uniwersytetu Lwowskiego: O nabyciu owoców przez posiadacza w dobrej wierze w klasycznym prawie rzymskim z uwzględnieniem prawa cywilnego austriackiego i niemieckiego*. Lwów 1903, str. VIII i 219. [Rec.]. CPiE, 1904, s. 218–226.
- ZOLL F. (starszy): *Historia prawodawstwa rzymskiego. Część pierwsza. Historia organów ustawodawczych w państwie rzymskim*. Lwów 1902.
- ZOLL F.: *Ś.p. Stanisław Wróblewski*. KPP 1/1939, s. 7–15.
- ŻONGOŁOWICZ B.: *Dzienniki 1930–1936*. Warszawa 2004.

WYKAZ SKRÓTÓW

- AAN - Archiwum Akt Nowych
ABGB - Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch
AGAD - Archiwum Główne Akt Dawnych
ATNL - Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie
AUW - „Acta Universitatis Wratislaviensis”
BGB - Bürgerliches Gesetzbuch
BIA - *Bibliotheca Iuris Antiqui. Sistema informativo integrato sui diritti dell'antichità. Direzione scientifica di Nicola Palazzolo. Catania 2002 [CD].*
BW - „Biblioteka Warszawska”
C. - *Codex Iustinianus*. W: BIA
CPH - „Czasopismo Prawno-Historyczne”
CPiE - „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne. Organ Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Towarzystwa Prawniczego i Ekonomicznego w Krakowie”
D. - *Digesta Iustiniani*. W: BIA
DALO - Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego (Державний архів Львівської області)
EPPP - *Encyklopedia podręczna prawa prywatnego*
G. - *Gai Institutionum Commentari Quattuor*
GS - „Głos Sądownictwa”
GSW - „Gazeta Sądowa Warszawska”
I. - *Institutiones Iustiniani*. W: BIA
KH - „Kwartalnik Historyczny. Organ Towarzystwa Historycznego”
KPP - „Kwartalnik Prawa Prywatnego”
K.z. - Kodeks zobowiązań z 1933 roku
Ossol. - Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu
NKZ - „Nowy Kodeks Zobowiązań”
Nov. - *Novellae Iustiniani*. W: BIA
NP - „Nowa Palestra”
P.S. - *Pauli Sententiae*. W: BIA
PPC - „Polski Proces Cywilny”
PPiA - „Przegląd Prawa i Administracji”
PSiA - „Przegląd Sądowy i Administracyjny”
RPEiS - „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”
SIL - „Studia Iuridica Lublinensia”
SM - „Samorząd Miejski. Organ Związku Miast Polskich”
SPE - „Studia Prawniczo-Ekonomiczne”
STNL - „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie”
ZCP - „Zeitschrift für Civilrecht und Prozeß”. Neue Folge

- ZNUŁ - „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”. Seria I. Nauki Humanistyczno-Społeczne
- ZP - „Zeszyty Prawnicze”
- ZP UKSW - „Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego”
- ZRG - „Zeitschrift für das privat- und öffentliche Recht der Gegenwart”
- ZSS - „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung”

Grzegorz Nancka

Roman Law in the scholarly output of the Marcelli Chlamtacz

Summary

This dissertation aims to answer the question of whether Marcelli Chlamtacz may be considered a scholar who made a significant contribution to the development of Roman Law studies and if so, why he is not as well remembered as other Polish Romanists of his time.

The dissertation presents not just the silhouette of Marcelli Chlamtacz, but also – most importantly – his scientific output. Furthermore, an attempt has been made in the dissertation to determine whether Marcelli Chlamtacz treated research into Roman Law as a dogmatic analysis of specific legal institutions detached from his times, or whether he considered it as a means to understand and shape the law of his own times. The dissertation presents also Chlamtacz's scientific relations with other Roman Law scholars.

The dissertation encompasses an introduction, four chapters, and a conclusion. The first chapter presents a biography of Marcelli Chlamtacz. It illustrates not just his road to earning his professorship in Roman Law, but also describes the period of his life that was devoted to the city of Lviv, whose devoted citizen he was. This chapter furthermore presents an analysis of his didactic activity and outlines the thematic scope of his lectures and issues discussed therein.

The second chapter concentrates on Marcelli Chlamtacz's academic output in the field of property law. This part of the dissertation discusses his work on *traditio* in Roman law, based on which he was granted his *venia docendi* in Roman Law. Moreover, it presents a detailed analysis of Chlamtacz's works on profits, focusing not just on his own output, but also on its reviews. The chapter closes with an analysis of the scholar's other works, less closely related to Roman Law.

The third chapter encompasses an analysis of Marcelli Chlamtacz's works on liabilities and obligations. It focuses on his habilitation lecture on contractual penalty, and his dissertations on guarantees, real contracts and means of redress. It also discusses his shorter works, such as entries published in *Encyklopedia Podręczna Prawa Prywatnego* [*Compact Encyclopaedia of Private Law*], as well as other articles. This chapter furthermore includes an analysis of reviews of M. Chlamtacz's works.

Chapter four offers an analysis of reviews and review articles by Marcelli Chlamtacz. These works have been divided into thematic categories encompassing the history of Roman Law, procedure and personal law, property law, law of liabilities and obligations, inheritance law, and other works.

Grzegorz Nancka

Römisches Recht in den Werken von Marcelli Chlamtacz

Zusammenfassung

Die vorliegende Abhandlung hat zum Ziel, die Frage zu beantworten, ob Marcelli Chlamtacz als ein solcher Wissenschaftler angesehen werden darf, dessen Beitrag zur Entwicklung juristischer Romanistik bedeutend war und wenn ja, warum ist er im Unterschied zu zeitgenössischen polnischen Romanisten weniger bekannt?

In dem Buch werden nicht nur die Person Marcelli Chlamtacz, sondern vor allem dessen wissenschaftliche Errungenschaften dargestellt. Der Verfasser will entscheiden, ob die Forschungen Marcelli Chlamtacz zum römischen Recht als eine wirklichkeitsfremde, dogmatische Analyse von bestimmten rechtlichen Institutionen, oder als eine Art Mittel zur Verständnis und Gestaltung des damaligen Rechtes betrachtet wurden. Er untersucht überdies wissenschaftliche Beziehungen des Romanisten mit der Welt juristischer Romanistik.

Die Abhandlung besteht aus Einleitung, vier Kapiteln und Abschluss. Das erste Kapitel präsentiert den Lebenslauf des Romanisten. Hier erfährt man nicht nur von dem Weg Chlamtacz zur Professur für römisches Recht, sondern auch von dessen Tätigkeit zugunsten seiner Stadt Lemberg. An der Stelle werden auch seine didaktische Arbeit als auch Plan und Inhalt seiner Vorlesungen erwähnt.

Das nächste, zweite Kapitel handelt vom Chlamtacz Werk auf dem Gebiet des Sachenrechtes. Hier schildert man sein Werk zu *traditio* im römischen Recht, als auch die Einkünfte betreffenden Publikationen. Berücksichtigt wird dabei auch die Beurteilung seiner Werke in den ihnen gewidmeten Rezensionen. Das Kapitel wird durch Analyse übriger, römisches Recht nicht so sehr angehender Werke des Rechtsgelehrten ergänzt.

Zum Inhalt des dritten Kapitels werden die Verpflichtungen betreffenden Werke Chlamtacz. Hier findet man seine Habilitationsvorlesung über Konventionalstrafe, Abhandlungen über Bürgschaft (Kautions), realen Kontrakt und Methoden der Entschädigung. Hier werden überdies kürzere Arbeiten des Wissenschaftlers besprochen, wie z.B.: die von ihm ausgearbeiteten Stichwörter für *Handenzyklopädie für privates Recht (Encyklopedia podręczna prawa prywatnego)* und noch andere Artikel. Das Kapitel beinhaltet auch die Analyse der Chlamtacz Werken gewidmeten Rezensionen.

Im vierten Kapitel untersucht der Verfasser Rezensionen und Rezensionenartikel von Marcelli Chlamtacz, die dem Thema nach geordnet werden als Publikationen auf den Gebieten: Geschichte des römischen Rechtes, Gerichtsverfahren und Personenrecht, Sachenrecht, Schuldrecht, Erbrecht u.a.

Grzegorz Nancka

Il diritto romano nelle opere di Marcelli Chlamtacz

Sommario

Quest'opera si prefigge l'obiettivo di rispondere alla domanda se si possa considerare Marcelli Chlamtacz uno studioso il cui contributo allo sviluppo della romanistica giuridica fu significativo, e qualora così fosse, per quale motivo egli venga ricordato in misura minore rispetto agli altri romanisti polacchi contemporanei.

Nel libro è stato presentato non soltanto il profilo di Marcelli Chlamtacz ma soprattutto i suoi successi accademici. Inoltre è stato intrapreso il tentativo di stabilire se Marcelli Chlamtacz trattasse gli studi sul diritto romano come un'analisi dogmatica di determinate istituzioni giuridiche avulsa dai tempi a lui contemporanei oppure se li concepisse come una sorta di mezzo per comprendere e formare il diritto a lui coevo. Sono stati anche analizzati i suoi rapporti accademici con il mondo della romanistica giuridica.

La dissertazione è composta da un'introduzione, quattro capitoli e una conclusione. Nel primo capitolo è stata presentata la biografia del romanista. Vi è stato illustrato non soltanto il cammino di Marcelli Chlamtacz fino al conseguimento del titolo di professore di diritto romano, ma anche il periodo della sua vita in cui si dedicò all'attività a sostegno della città di Leopoli di cui era cittadino affezionato. In tale capitolo è inclusa anche l'analisi della sua attività didattica. Vi sono stati presentati il programma delle lezioni ed i contenuti trattati durante le stesse.

Nel successivo capitolo secondo è stata esaminata l'opera di M. Chlamtacz nel campo del diritto reale. Vi è stato trattato lo studio riguardante la *traditio* nel diritto romano che costituì il fondamento per il suo conseguimento della *venia docendi* in diritto romano. Sono state analizzate dettagliatamente anche le opere del romanista che vertono intorno alla problematica dei frutti. Si è tenuto conto comunque non soltanto delle opere di M. Chlamtacz ma anche dei giudizi sulle stesse, espressi nelle recensioni. Completa il capitolo l'analisi delle altre opere dello studioso non così strettamente correlate al diritto romano.

Il terzo capitolo comprende l'analisi delle opere riguardanti le obbligazioni. Vi sono stati presentati la lezione di abilitazione riguardante la clausola penale, le dissertazioni sulla garanzia, sui contratti reali e sui modi di risarcimento dei danni. Inoltre vi sono stati trattati lavori più brevi di M. Chlamtacz quali i lemmi pubblicati nell'*Encyklopedia podręczna prawa prywatnego* [Enciclopedia pratica del diritto privato], come pure altri articoli. Il capitolo contiene anche l'analisi delle recensioni delle opere di M. Chlamtacz.

Nel quarto capitolo sono stati sottoposti ad esame le recensioni e gli articoli recensivi redatti da Marcelli Chlamtacz. Sono stati suddivisi per temi in scritti riguardanti la storia del diritto romano, il processo e il diritto personale, il diritto reale, il diritto di obbligazione, il diritto di successione e gli altri scritti.

Na okładce wykorzystano zdjęcie akwareli Stanisława Tondosa (1854–1917)
pt. *Katedra łacińska we Lwowie* (oryginał: akwarela na kartonie, 45 × 32,3 cm)
dzięki uprzejmości i za zgodą, za którą dziękujemy,
Dyrekcji Muzeum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

Redakcja
Katarzyna Więckowska

Projekt okładki
Magdalena Starzyk

Redakcja techniczna
Małgorzata Pleśniar

Korekta
Katarzyna Kondracka

Łamanie
Alicja Załęcka

Copyright © 2019 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3645-9
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3646-6
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 175. Ark. wyd. 20,0.
Papier offset. kl. III, 90 g
Cena 44,90 zł (w tym VAT)

Druk i oprawa
Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin